

## *Hoofdstuk IV*

# **Onderzoek: het geld, de publicatiedruk en de samenleving**

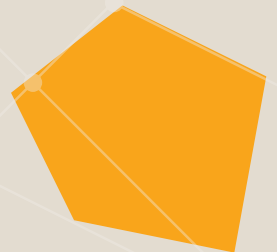
Op het gebied van onderzoek hebben zich het afgelopen decennium enkele belangrijke ontwikkelingen voorgedaan. Door de afname van de structurele onderzoeksgelden van het Rijk – de eerste geldstroom – werd de financiering van onderzoek meer afhankelijk van subsidies van onder andere NWO en Europese fondsen.

De FSW anticepeerde goed op deze verschuiving van geldstromen. Wetenschappers van de faculteit waren namelijk bijzonder succesvol in het binnenhalen van subsidies, ook vergeleken met andere EUR-faculteiten.

De introductie van prestatie-indicatoren heeft ook grote invloed gehad. Er kwam meer nadruk op het publiceren in internationale wetenschappelijke tijdschriften. De prestatie-sturing leidde tot een cultuuromslag en een toename van de productiviteit, maar ook tot verhoging van de werkdruk. Volgens sommigen is het 'afrekenmodel' te ver doorgeschoten. Het accent zou te veel op kwantiteit in plaats van kwaliteit liggen en de eenzijdigheid in publicatie-eisen zou ten koste gaan van de maatschappelijke toepassing van kennis. Ten aanzien van dit laatste punt is er wel een kentering. Sinds enkele jaren wordt van

universiteiten verwacht dat ze aan valorisatie - kennisoverdracht ten behoeve van de maatschappij - doen. Want als de maatschappelijke waarde van onderzoek zichtbaarder wordt, zal de belastingbetaler beter begrijpen waarom onderzoek nodig is, is de redenering.

De FSW had vooruitlopend op deze nieuwe kerntaak van universiteiten al eerder initiatieven genomen om de band met de praktijk aan te halen. De faculteit startte in 2009 met de Rotterdam Desk, een samenwerkingsverband met de gemeente om de uitwisseling van kennis te bevorderen. De kennis van wetenschappers van de faculteit bleek populair te zijn. FSW'ers kregen veel aandacht in de media en zij werden vaak gevraagd deel te nemen aan maatschappelijke debatten.



## Prestatie-indicatoren

Promoveren op artikelen: in 2003 was dat binnen de FSW nog geen gemeengoed, maar tien jaar later is het volstrekt normaal geworden. Dit illustreert de cultuuromslag in de wetenschapsbeoefening die samenhang met de invoering van prestatiecriteria. De eerste aanzet voor de professionalisering en aanscherping van de personeelsbeoordeling middels weging van de onderzoeksoutput kwam van de decaan Wim Hafkamp. Meer nadruk op prestatiebestuur was een ontwikkeling die niet op zichzelf stond, maar een uitdrukking van maatschappelijke ontwikkelingen waar ook de academische wereld niet omheen kon. Hafkamp heeft dit proces volgens toenmalig faculteitsdirecteur Borg van Nijnatten op een slimme manier aangepakt. Hij wist mensen ervan te overtuigen dat ze er belang bij hadden om in die beweging mee te gaan en gaf de nodige speelruimte bij het vormgeven van de prestatieafspraken. In 2004 en 2005 stond dit thema derhalve veelvuldig op de agenda van de Faculteitsraad. Het leverde pittige maar constructieve discussies op. Deze opbouwende houding was te danken aan de goede leiding van de voorzitter van de raad, dr. Sandra van Thiel\*,



en aan het besef dat prestatiebestuur onontkoombaar was. De gesprekken tussen de raad en het faculteitsbestuur - met vanaf 2005 Schmidt als decaan - leidde er onder andere toe, dat behalve onderzoeksoutput ook de onderwijsprestaties in de beoordeling meegewogen zouden worden. Dit vormde de aanzet voor professionalisering van onderwijsbeoordelingen en de beoordeling van de scriptiebegeleiding.

De prestatie-indicatoren waren geen statisch geheel. De publicatienormen verschilden per opleiding en werden in de loop der jaren regelmatig bijgesteld en aangescherpt. Een onmiskenbaar effect van de prestatiebestuur was de toename van het aantal publicaties en de internationalisering van het onderzoek.

\*) Inmiddels hoogleraar bestuurskunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen

De omslag in publicatiecultuur bij Bestuurskunde was wellicht het meest in het oog springend. Hun oriëntatie op Nederlandstalige publicaties over Nederlands beleid verschoof sterk richting Engelstalige publicaties in internationale tijdschriften. De publicatiecultuur bij Psychologie was altijd al veel internationaler en meer op Citation Index-tijdschriften georiënteerd dan bij Sociologie en Bestuurskunde.

Hoewel de noodzaak van prestatiebesturing algemeen geaccepteerd werd, waren er ook zorgen over de perverse neveneffecten die elk meetsysteem met zich meebrengt. De kritiek op met name de publicatienormen groeide, naarmate het systeem meer verfijnd en aangescherpt werd. Volgens sommige wetenschappers was het afrekenmodel te ver doorgesloten.

## Bezwaren

In SoFa, het tijdschrift van de faculteit, uitten wetenschappers regelmatig hun bezwaren tegen de gehanteerde publicatienormen. Zo zei de socioloog prof. dr. Dick Houtman in het nummer van maart 2009: "De outputmeting is te veel op het peer review-systeem gefocust. Het leidt tot berekenend gedrag, een artikel in drieën knippen zodat je 'veel' publiceert. Zo krijg je een stroom van voorspelbaarheid en middelmatigheid. De kwaliteit komt in de knel. De theoretische vernieuwing verloopt in de sociologie juist via boeken, maar daar zijn geen of nauwelijks punten mee te verdienen." Volgens hem hebben sociologen de taak om uit

te leggen wat er in de samenleving aan de hand is. Aan reflecteren op de maatschappij ontleent de sociologie haar bestaansrecht. En die bijdrage aan het maatschappelijk debat komt in het geding door de nadruk op publiceren voor het internationale wetenschappelijke circuit van een paar honderd mensen. "Ik ben ook voor een scherpe selectie van de beste wetenschappers, maar dat bereik je niet door alleen publicaties in de zogenaamde toptijdschriften te tellen." Decaan Van der Molen relateert de bezwaren van Houtman. "Voor boeken en boekhoofdstukken worden punten toegekend en dus tellen ze gewoon mee."

"Die publicatienormen zijn echt een issue," aldus dr. Laura den Dulk, een socioloog maar bij bestuurskunde in dienst. "Dat systeem gaat met ons aan de haal, het gaat te veel om kwantiteit in plaats van kwaliteit. Door het prestatiesysteem te verfijnen met meer punten voor eerste auteur en minder voor tweede en nog minder voor de derde, krijg je ook gesteggeld over wie er voorop mag staan. Het eigen belang gaat sterker meespelen, omdat zo'n systeem wetenschappers stimuleert om zich op hun eigen cv te richten. Maar voor de kracht van een afdeling of een faculteit moet je juist interne samenwerking stimuleren en niet de interne competitie. Samenwerken met collega's geeft, bij mij althans, inspiratie en nieuwe inzichten."

"Prestatiebesturing is steeds belangrijker geworden," zegt ook prof. dr. Victor Bekkers van Bestuurskunde. "Dat manifesteert zich in de wijze waarop onderzoeksprestaties

## Doorslaan - Prof. dr. Bram Steijn - hoogleraar Bestuurskunde

“Het prestatiedenken met name bij onderzoek wordt steeds verder aangehaald. De werkdruk neemt toe en ik ben er van overtuigd dat fraudegevallen als Stapel\*) daar een rechtstreeks gevolg van zijn. Natuurlijk, Stapel is een extreem geval, maar de enorme druk op prestaties creëert wel de neiging tot ‘slordige’ wetenschap. Je moet aan de publicatienormen voldoen, dus je gaat op zoek om een artikel op een of andere manier gepubliceerd te krijgen. Ik denk dat het prestatiesysteem aan het doorslaan is, omdat je uiteindelijk wordt afgerekend op kwantiteit. Het probleem is altijd, dat deze systemen om valide redenen worden ingevoerd, maar vervolgens een eigen logica krijgen.

Op de werkvloer is de kritiek al jaren heel groot, maar het is heel moeilijk om zo’n systeem te keren. Het is een algemene maatschappelijk tendens dat er steeds meer wordt afgerekend op harde, kwantificeerbare criteria, terwijl iedereen weet dat harde criteria maar een deel van de waarheid dekken. Mensen doen hun werk, zeker dit soort werk, voor een belangrijk deel omdat ze het leuk vinden. Maar op het moment dat je heel veel prestatiecriteria gaat inrichten, krijg je eigenlijk het effect dat het halen van die prestatiecriteria belangrijker wordt dan de intrinsieke motivatie. Wetenschappelijk staat dit overigens bekend als het ‘crowding-out effect.’”

langs de meetlat worden gelegd. Maar de nadruk op prestaties zie je ook terug in de introductie - op managementniveau - van convenanten. Er is een convenant tussen het College van Bestuur en faculteit en tussen de faculteit en de afzonderlijke opleiding met allerlei prestatiedoelstellingen. Niet alleen het individu, maar ook de organisatie of het collectief wordt afgerekend.

Er is een hele discussie geweest over de prestatiebesturing, juist omdat het een belangrijke breuk met het verleden was. Het is geen probleem om verantwoording af te leggen, het probleem bij dit soort discussies is dat er wel een soort menselijke maat moet zijn. Wij hebben hele grote stappen gezet in termen van verdere groei, professionalisering, internationalisering et cetera, maar je merkt dat het systeem zijn grenzen heeft bereikt. Dat vertaalt zich onder meer in de werkdruk. Wetenschappers worden afgerekend op onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening of valorisatie. Dit betekent dat

\*) In 2011 kwam aan het licht dat de inmiddels voormalige Tilburgse hoogleraar Diederik Stapel in de sociale psychologie op grote schaal had gefraudeerd met onderzoeksgegevens. Daarvoor werd hij gezien als een vooraanstaande Nederlandse psycholoog, die regelmatig deelnam aan het publieke debat.



je heel wat ballen tegelijkertijd in de lucht moet houden, misschien wel te veel. Wellicht moet je op een gegeven moment gaan differentiëren en niet alles langs dezelfde meetlat leggen.”

Dit soort kanttekeningen waren decaan Henk van der Molen, niet onbekend. Naar zijn mening zijn de prestatienormen echter goed te halen, maar de discussie om meer op kwaliteit dan op kwantiteit te letten vindt hij wel belangrijk.

Er is een hele discussie geweest over de prestatiesturing, juist omdat het een belangrijke breuk met het verleden was.

Zijn eerste verantwoordelijkheid was echter om te zorgen dat de onderzoeksprogramma's voldeden aan de eisen van de officiële visitatiecommissies. En inmiddels is er een verdubbeling van de onderzoeksoutput. Het onderzoek werd beoordeeld op productiviteit en impact. En impact is volgens de decaan ook een graadmeter voor kwaliteit. Een kwaliteitstoets die de FSW de afgelopen jaren goed doorstond. De verschillende onderzoeksgroepen binnen de FSW werden door de onderzoeksvisitatiecommissies als zeer goed tot excellent beoordeeld.

## Valorisatie

Rond 2010-2011 sloeg de pendule weer iets de andere kant op. De term valorisatie – maatschappelijke verwaardiging van kennis – kwam in zwang. De wetenschap moest ook afgerekend gaan worden op haar maatschappelijke en economische bijdrage. Er werd op landelijke niveau nagedacht over valorisatie-indicatoren die instellingen vervolgens in de periode 2013-2015 moeten testen en vormgeven.

Voor de FSW was valorisatie eigenlijk niets nieuws. In de *'Rotterdamse formule'* van de grondlegger van de Rotterdamse sociologie en de faculteit, prof. dr. Jacques van Doorn, behoorde maatschappelijke relevantie al tot de kernpunten. Van Doorn formuleerde het in 1962 als volgt: *'De sociologie opgevat als maatschappijwetenschap, verbindt zich met andere maatschappijwetenschappen - met name met economie en recht - en richtte zich op centrale sociale vraagstukken, teneinde als wetenschap vitaal te blijven en als maatschappelijke kracht invloed uit te oefenen.'*

Mede door de algemene ontwikkelingen in de wetenschap, met daarin grotere nadruk op internationale publicaties, veranderde dit klassieke Rotterdamse profiel wel. Maar de oorspronkelijke uitgangspunten van Van Doorn bleven in het vizier. Bijvoorbeeld bij Bestuurskunde.

Voor hen is valorisatie 'part of the game', zoals prof. dr. Joop Koppenjan het in de SoFa van 2011 omschreef. "Bestuurskunde is een toepassingsgerichte wetenschap. Wij produceren kennis om door het openbaar bestuur gebruikt te worden." Voor een opleiding als Psychologie lag dit net iets anders. "Nadenken over welk maatschappelijk nut onderzoek kan hebben, is terecht," stelde de onderzoeksdirecteur prof. dr. Jan van Strien. "Wetenschappers worden tenslotte voor een deel met belastinggeld betaald. Maar je moet wel oppassen voor een te grote focus op valorisatie. Daarmee zou je de wetenschap tekort doen. Valorisatie is nooit uitgangspunt geweest van de wetenschap. Je bedrijft wetenschap omdat je nieuwsgierig bent naar hoe zaken in elkaar steken."

### Stad en faculteit

Dat de FSW belang hechtte aan betrokkenheid bij de samenleving bleek ook uit de oprichting van de Rotterdam Desk. In 2009, dus nog voordat de term valorisatie in de mode kwam, was er de officiële aftrap van dit samenwerkingsverband met de gemeente. De eerste aanzet dateerde al uit 2007. Een min of meer toevallige ontmoeting tussen de faculteitsvoorlichter Marjolein Kooistra en de wethouder Jantine Kriens bracht het balletje aan het rollen. Kriens vertelde haar over een oriënterend gesprek met het College van Bestuur van de EUR over samenwerking tussen de gemeente en universiteit. Een initiatief waarin de FSW een rol zou kunnen vervullen, dacht Kooistra. Zij attendeerde de



Prof. dr. Jacques van Doorn

vice-decaan Cachet op de ontwikkelingen. Niet lang daarna werd een initiatiefgroep geformeerd met onder ander prof. dr. Han Entzinger, prof. dr. Sabine Severiens (toen directeur van het Risbo en inmiddels verbonden aan Pedagogische Wetenschappen) en ook Cachet en Kooistra. Daaruit ontstond de regiegroep waarin ook ambtenaren van de bestuursdienst zaten. Zij bedachten hoe wetenschappers en ambtenaren met elkaar zouden kunnen samenwerken bij het beantwoorden van vragen die bij de gemeente Rotterdam leefden. De uitkomst was de Rotterdam Desk, die op twee pijlers werd gefundeerd. Enerzijds een databank, waarin het voor de stad relevante onderzoek overzichtelijk in kaart werd gebracht. Anderzijds de vorming van kenniswerkplaatsen, aanvankelijk eerst nog denktanks geheten. Rond een maatschappelijk thema dat voor de stad van belang was, werd een groep geformeerd bestaande uit vertegenwoordigers van verschillende wetenschappelijke disciplines, ambtenaren en indien gewenst andere partijen uit de stad. En elke kenniswerkplaats kreeg bij zowel de universiteit als de gemeente een aanspreekpunt. Dit concept diende als voorbeeld voor de samenwerkingsovereenkomst die de gemeente en de EUR in 2010 ondertekenden.

### Geld en prestige

‘Wie onderzoek wil doen, moet eerst extern geld verwerven. Dat is het huidige klimaat.’ Deze quote van prof. dr. Pearl Dykstra in de SoFa van april 2012 typeerde de grote

verandering in de financiering van onderzoek. Doordat de structurele onderzoeksgelden van het Rijk afnamen werden subsidies van onder andere de NWO en Europese fondsen steeds belangrijker. Navenant werd het schrijven van onderzoeksvorstellen voor subsidieverstrekkers een steeds belangrijkere taak voor wetenschappers.

Het werd van groot belang een goed overzicht van alle subsidiepotten te hebben en te weten wanneer er voor welk thema geld beschikbaar komt.

Een van de leukste dingen van het vak, althans voor dr. Laura den Dulk. “Als je onderzoeksvorstellen moet schrijven, denk je na wat voor onderzoek je wilt doen, dus over wat de witte vlekken zijn en hoe je die het beste kan onderzoeken. Het kost wel veel tijd en de slagingskans is vanwege de grote concurrentie erg klein, maar het verzinnen van een nieuw idee en dat handen en voeten geven is echt het leukste dat er is. Het vereist ook feeling met wat er in de maatschappij speelt; je moet weten waar behoefte aan is.”

Het werd van groot belang een goed overzicht van alle subsidiepotten te hebben en te weten wanneer er voor welk thema geld beschikbaar komt. Daarom kreeg een



beleidsmedewerker van het faculteitsbureau de taak om wetenschappers bij hun subsidieaanvragen te ondersteunen.

Met recht kon gezegd worden dat de FSW goed anticipeerde op de verschuiving van geldstromen, want de faculteit was bijzonder succesvol in het binnenhalen van subsidies (tweede geldstroom) en ook bij het verwerven van contractonderzoek (derde geldstroom). De lijst met onderzoeksvoorstellen die gehonoreerd werden, was de laatste jaren schier eindeloos. Zo sleepte de FSW drie zeer prestigieuze beurzen van de European Research Council in de wacht. De sociologen prof. dr. Pearl Dykstra (2012), prof. dr. Maurice Crul (2011) en prof. dr. Willem Schinkel (2012) haalden daarmee respectievelijk 2.500.000, 1.350.000 en 1.350.000 euro binnen. Ook bij het verkrijgen van andere grote FP7-gelden van de Europese Unie boekte de FSW zeer goede resultaten. (Zie het kader 'Miljoenenjacht'.)

Daarnaast waren er vidi-subsidies van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) voor prof. dr. Steven Van de Walle (Bestuurskunde) en prof. dr. Tamara van Gog (Psychologie). En met Tamara van Gog, Elke Geraerts (Psychologie) en Willem Schinkel had de faculteit bovendien drie leden in de Jonge Akademie, een platform van jonge topwetenschappers van de Koninklijke Nederlands Akademie van Wetenschappen. Opmerkelijk was ook dat Pedagogische Wetenschappen, hoewel ze net gestart waren, direct NWO-geld binnenhaalden voor bijvoorbeeld onderzoek naar de ontwikkeling van burgerschapsvaardigheden op scholen door prof. dr. Sabine Severiens. Een bijzondere onderscheiding was er ook voor de psycholoog prof. dr. Rolf Zwaan. Hij kreeg in 2012 samen met dr. Anita Eerland en Tulio Guadalupe MSc. de Ig Nobelprijs. Een prijs voor onderzoek dat je eerst doet lachen en daarna aanzet tot nadenken.

## Miljoenenjacht

De FSW haalde de laatste jaren veel onderzoeks-subsidies binnen. Een aantal voorbeelden van projecten uit 2011 tot en met 2013 waarmee miljoenen mee gemoeid waren, staan hier genoemd.

- Dr. Derk Loorbach en dr. Niki Frantzeskaki (DRIFT): € 3.000.000 – ARTS: Accelerating an Rescaling Transitions to Sustainability, FP7 Cooperation Environment.
- Prof. dr. Steven van de Walle (Bestuurskunde): € 2.698.927 – COCOPS: Coordinating for Cohesion in the Public Sector of the Future, FP7 Cooperation SSH.
- Dr. Menno Fenger (Bestuurskunde) en prof. dr. Romke van der Veen (Sociologie): € 2.496.062 – INSPIRES: Innovative Social and Employment Policies for Inclusive and Resilient Labour Markets in Europe, FP7 Cooperation SSH.
- Prof. dr. Arnold Bakker (Psychologie): € 2.000.000 – Work and Organizational Psychology, (EUR: Research Excellence Initiative 2013);
- Prof. dr. Victor Bekkers en dr. Lars Tummers (Bestuurskunde): € 2.474.497 – LIPSE: Learning from Innovation in Public Sector Environments, FP7 Cooperation SSH.
- Prof. dr. Fred Paas, prof. dr. Remy Rikers en prof. dr. Tamara van Gog (Psychologie): € 2.000.000 – Educational Psychology and Cognition of Learning, (EUR: Research Excellence Initiative 2013).

## Mediageniek

Onderzoekers van de FSW scoorden niet alleen goed bij subsidieverstrekking, ze waren ook in trek bij de media. FSW'ers leverden veelvuldig bijdragen aan kranten, tijdschriften, televisie en radioprogramma's of debatbijeenkomsten. Zo was Willem Schinkel in 2008 bijna drie uur live op televisie bij 'Zomergasten', een van de bekendste programma's van de publieke omroep. Vijf jaar later staat hij opnieuw in het middelpunt van de belangstelling vanwege zijn boek 'De nieuwe democratie'. Een boek dat tevens de inspiratiebron vormde voor een succesvol theaterproject 'The New Forest' van Wunderbaum.

In 2011 maakte SoFa een lijst van de 'mediatoppers' van de FSW. De eerste tien van die lijst waren: Ko Colijn, Rinus van Schendelen, Ruut Veenhoven, Godfried Engbersen, Jan Rotmans, Han Entzinger, Iliass El Hadioui, Erik Snel,

Dick Houtman en Willem Schinkel.

Deze ranglijst was een momentopname, maar de constante factor bleef in de loop der jaren dat het onderzoek aan de FSW zich er uitstekend voor leende om de relatie tussen wetenschap en samenleving te laten zien.

## Toekomst

Hoewel de FSW ook problemen kent, geven de ontwikkelingen van de afgelopen tien jaar – en die van de veertig jaar ervoor – alle reden om de toekomst van de faculteit met vertrouwen tegemoet te zien. De FSW zal binnen de Erasmus Universiteit Rotterdam en in de samenleving een spraakmakende en vernieuwende rol van betekenis blijven spelen op het gebied van onderwijs en onderzoek.

- Prof. dr. Pearl Dykstra (Sociologie):  
€ 1.499.694 – MULTILINKS: How demographic changes shape intergenerational solidarity, well-being, and social integration: a multilinks framework, FP7 Cooperation SSH.
- Prof. dr. Godfried Engbersen, dr. Erik Snel (Sociologie) en dr. Peter Scholten (Bestuurskunde):  
€ 1.141.055 – IMAGINATION: The Urban Implications and Governance of CEE Migration, JPI Urban Europe.
- Dr. Peter Scholten (Bestuurskunde):  
€ 824.000 – UPSTREAM: Developing Effective Strategies for the Mainstreaming of Integration Governance, European Integration Fund.
- Prof. dr. Joop Koppenjan, dr. Lasse Gerrits en Danny Schipper MSc (Bestuurskunde): € 577.514 – MaCSyD: Managing Complex System Disruptions, NWO Explorail.
- Dr. Flor Avelino & drs. Julia Wittmayer (DRIFT) Transformative Social Innovation Theory project EU FP7: Social Innovation – empowering people, changing societies?  
€ 4.900.000